

37711

40

br

„Pisanice“,
prvi slovenski pesniški almanah.

Sestavil

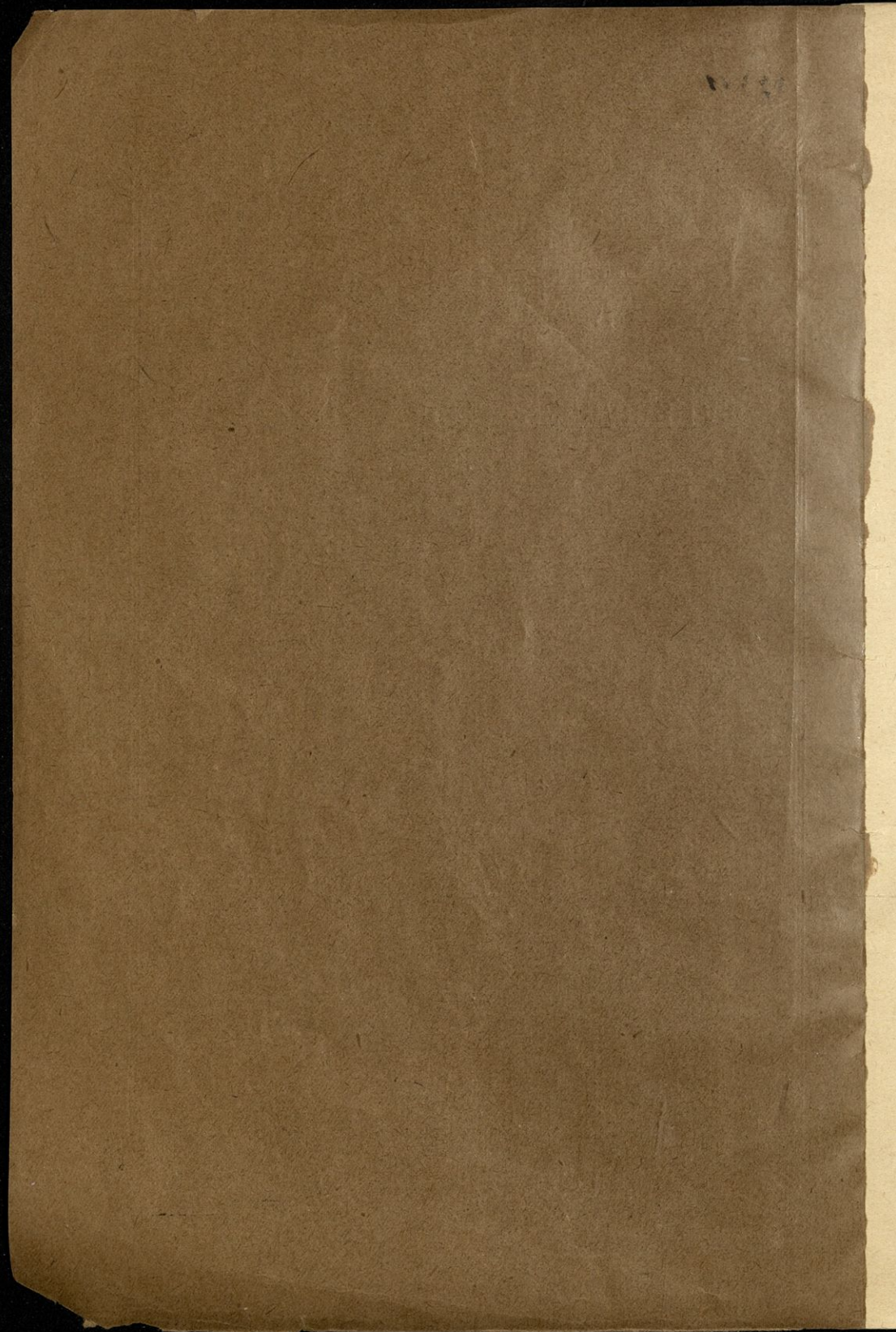
dr. Janko Šlebinger.

Ponatis iz Izvestja c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani, 1905./06.

V Ljubljani 1906.

Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani.

Pisanice,

prvi slovenski pesniški almanah.

Napisal

dr. Janko Šlebinger.

V Ljubljani 1906.

Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

Priloha

Priloha k osnovnej škole

Priloha k osnovnej škole

IN-030006020

Priloha k osnovnej škole

Priloha k osnovnej škole

„Pisanice“, prvi slovenski pesniški almanah.

Napisal dr. Janko Šlebinger.

Duh nove dobe je priplul tudi v diskalceatski samostan na Ajdovščini v Ljubljani, in začelo se je živahno slovstveno delovanje, kakršnega že izza davnih časov slovenskih reformatorjev nismo več videli. Otec Marko Pohlin je vzbudil s svojim obsežnim delovanjem brezbrizne rojake za novo delo in celih 30 let je bil središče slovenskega slovstvenega gibanja. Z nabožnim slovstvom je nadaljeval tradicije svojih prednikov; toda posegel je prvi tudi z uspehom v druge stroke ter postal eden najmarljivejših delavcev za prosveto svojega naroda. Poskušal se je v šolstvu, jezikoslovju, zgodovini, pravoslovju, pisal za kmeta; množilo se je število sotrudnikov, posnemalcev in nasprotnikov. In delo prvih naših prosvetljencev ni bilo brezuspešno: saj duh čisto utilitarnega svetovnega naziranja je našel v nižjih slojih ugodna tla. S Pohlinom in njegovim krogom pa se začenja tudi doba našega posvetnega pesništva. Nabožno pesem so sicer z veliko vnemo gojili že naši protestantski pisatelji, in protireformaciji se ni posrečilo iztrebiti teh spominov luteranskih oznanjevalcev. V 18. stoletju so hoteli Stržinar, Lavrenčič, Repež, Redeski in s svojimi pesmaricami zatreti narodno pesništvo, «to prazno, nanucno, folš, navarno, nasramno, gerdo, poredno peisem». Toda posvetno umetno pesništvo se v tej dolgi dobi skoraj gojilo ni. Prigodnica Zizenčelijeva, Antona Widra nepoetični slovenski verzi v staroklasičnem oblačilu in neznatni raztreseni drobci so le osamljeni poskusi na tem polju. Šele Pohlinova slovnica s površnim oddelkom o poetiki je vzdramila kranjske poete k prvim skupnim pesnitvam, kakor je sam upal, da postane njegova «spevorenčnost» temu ali onemu začetniku kažipot k novim ali boljšim verzom. Te prvence je zbral in izdal Pohlinov stanovski tovariš Tržičan Ant. Feliks Dev, s samostanskim imenom P. Joannes Damascenus a nomine Mariae, lektor modroslovja in bogoslovja v Ljubljani. Od l. 1779. do 1781. so izšli trije zvezki tega almanaha; za četrtega pa je ostalo nabrano gradivo v rokopisu, ker ni našlo založnika.¹ Razen Pohlina in izdajatelja Deva so še sodelovali Ivan Mihelič, Martin Naglič, Valentin Vodnik, Ivan Nep. grof Edling, Pavel Ritter (?); B. E. (?); mnogo

¹ Izdano v lanskem izvestju tukajšnje gimnazije. — Vse citate v tej razpravi sem prepisal iz samovoljno pokvarjene Pohlinove bohoričice v gajico, torej f = z, sh = ž, s = š, sh = š, z = c, zh = č; zaradi nedosledne in nepotrebne rabe sem opustil e, y, w ter jih nadomestil z e, i (j) in b (v). V jezikovnem oziru je ostalo seveda vse neizpremenjeno. — Posamezne zvezke sem zaznamoval z I, II, III, IV; dodane številke pa značijo strani, ki so v zbirki ostale nezaznamovane.

pesmi je brez podpisa. — Pisanicam se je obetala lepša doba, ko je l. 1781. Blaž Kumerdej zopet oživil učenjaško in umetniško družbo «Akademijo operatorum» in povabil na sodelovanje vse tedanje ljubljanske književnike.

Družbi je predsedoval z nemškim duhom prešinjeni vodja deželni stanov Žiga baron Gusič, vodil jo je vladni poročevalec o kranjskih šolskih razmerah Ivan Nep. grof Edling, ki je bil hud nasprotnik samostanov, tajnik ji je bil Jurij Japelj, vodja Schillingove kuratne ustanove pri Sv. Petru v Ljubljani, katerega je l. 1775. poklical iz Trsta najstrastnejši jožefinec, ljubljanski škof Karol grof Herberstein. Med člani je bil mladi Linhart, verni pristaš Sonnenfelsa, najznačilniše osebnosti jožefinske literature, čegar ponos je bil dvigniti se nad mnenje ljudstva in «pedsodke». Pridružila sta se bosa avguštincea Dev in Pohlin, ki se je vrnil kot subprijor baš tedaj z Dunaja v Ljubljano.

Umevno je, da tako nasprotni značaji niso mogli dalj časa živeti in delovati drug poleg drugega, in delovanje z velikim patosom in lepimi upi ustanovljene «modrine delavnih» je trajalo prav malo časa ter ostalo brez vsakega sledu. Obenem so prenehale «Pisanice», ki so bile omejene na majhen krog sotrudnikov.

I. Vsebina „Pisanic“.

Obširni naslov almanahu: «Skupspravlanje krajnskeh pissanic od lepeh umetnost», ki se je s tretjim tečajem spremenil v «Pisanice od lepeh umetnost na tu lejtju 1781.», nam kaže besednega kovača Pohlina v znani luči; kajti izraz «pisanica» v pomenu «pisanje» (Die Schrift, scriptum, litterae) je njegova skovanka. Menda nikjer se Pohlinov vpliv ne kaže tako odločno v vseh svojih jezikovnih grehah in smešnostih kakor v «Pisanicah»; in ako bi Pohlin v svoji kranjski biblioteki izrecno ne imenoval Damascena Deva kot izdajatelja te zbirke, bi jo smatrali brez pomisleka za njegovo delo. V jezikovnem oziru so vsi štirje snopiči približno na isti višini, toda precejšen napredek vidimo glede vsebine in metrike. Namesto osebnega kulta čitamo pesniške pripovedi, v katerih sicer prepogosto neverjetnost situacije osmeši nameravano poanto, obsežne basni z običajnim moraličnim zaključkom, ki ni vedno brez humorja. Neumestni patos v neznatnih življenskih položajih je ostal in učinkuje smešno prej in poznej. Staroklasična metra izginejo skoro popolnoma, in verzifikacija postane lažja, naravnejša. Izbor v motivih ni velik: Prigodnice, neznatni lirski utrinki, epigrami, pesniške pripovedi, pravopisna vprašanja, basni, opereta «Belin», to je vsebina vsega almanaha.

1.) Prvi letnik, obsegajoč razen naslovnega lista še osem listov vsebine, je razen uvodne pesmi in epigrama posvečen Marku Pohlinu. Vsak važnejši dogodek njegovega literarnega delovanja in življenja so poveličevali njegovi udani učenci in somišljeniki s prigodnicami in ga slavili v mogočno donečih frazah brez globočjega čuvstvovanja. Seveda njegova težko umljiva, v alegorije odeta zahvala je morala dobiti istotako svoje odlično mesto.

Mih. Denis (1729 do 1800) je kot »bard« Marije Terezije in Jožefa II. z navdušenjem proslavljal svojo vladarico in njenega sina, opeval dogodke vojsk in vse znamenite ter neznamenite dogodke dvora. Iz vseh teh prilog mu odseva zvesta udanost in goreča ljubezen do domovine. Ta veliki avstrijski patrijot s patetičnim slogom, kakor se ga je naučil pri Klopstocku, s svojim zanimanjem za neposredno sedanjost, je postal vzor našim pesnikom prigradnikom v obliki in idejah. Takoj prva v »Pisanicah« nas spomni po načinu pesniškega izraževanja na Denisove mladostne pesnitve. »Lubezn Jožefa II., rimskega cesarja pruti svojemu bližnemu« (I, 1—3) nam slika Jožefa v divjem bojnem metežu; v smrtni nevarnosti med grmečimi topovi, meči in sulicami obveže ranjenega vojaka, ker ranocelnika ni v bližini. Ko vidi vojaštvo ta izredni čin ljubezni, gre navdušeno v boj za svojega vladarja, in pesnik Dev pozivlje svoje rojake, da naj se ne skrivajo po hribih in dolinah in žive v strahu pri zverinah, ampak

«Bodi junak! Če ti naboš pred rano bejžal,
Bo Jožef tebi njo častitu sam zavezal.»

Ta slavospev v eleksandrincih je Iv. N. grof Edling prosto prevel na nemške šestomere in ga priobčil v drugem zvezku »Pisanic« (41—43). Temu prevodu je dodal izdajatelj iskreno zahvalo »Na gn. G. prestavlavca« (II, 43—44), iz katere se zrcali hlapčevsko občudovanje in vsiljivo hvalisanje krasot nemškega jezika. Pesen je za tedanje mišljenje prav značilna in klečoplastvo pred grofom, ki se je »ponižal« prevesti slovenske verze, nam kaže, da o kaki narodni samozavesti pri našem menihu ni mnogo sledu. Niti Apolon sam mu baje ni kos v petju! Ker ni obsežna, naj sledi v celoti!

«En Kniž se vredn st'ri si mujo perzadeti
Tu, kar sèm krulil jèst, od Jožefa zapejti,
T'mu Nemcu, k'tir'ga glas je čèz us sterd sladàk,
Katir'mu Jazon ni kus v pejtju, ne enàk.
Že póje on, moj Kniž, vse stèrd je, kar on poje;
Vse, vse življenje je, vse luč je, kar on póje.
Vse duh je, zgol sam duh, duh v'soku oživeč,
Brez sile zvezan duh, duh prost, duh us goreč.
Tu šliše Dunava, tu Elba ter se čude,
De sladku pejti znà bistra Vipava tudi:
De dèrèč Žubel zna popevat' ked one:
De on povedat nam, kar serce čute, ve.
Za sestro pravejo: ti nama, ti brat bodi!
Ti nama vednu poj, ti nama vèdnu godi!
Al vtihni, pišv, glas nej bo hvalležnost tvoj!
Hvalležnost sèm dolžàn, samo hvalležnost poj.»

Grof Edling je bil tudi član društva Arkadijcev v Gorici, in razmerje ljubljanske akademije do goriške Arkadije nam alegorično predstavlja v

«idili:» «Der Isenz (= Isonzo) und die Laibach» (Augsburg 1781), kjer obe reki tekmuje za prvenstvo v poeziji. Najprej nam slika življenje muz ob Soči, procvit Arkadije pod predsedništvom Kobencla, «dessen Silberhaar ihn selbst den Musen ehrwürdig macht». Tudi ob Ljubljanci so imele nekoč muze varno zavetišče, toda ni jih ščutil prijateljski mecen, dokler jih ni vzdramil preblagi Gusič. «Darüber schüttelt die Laibach ihr nasses Haupt voll Freude, daß sie nun nicht mehr die kränkenden Vorwürfe ihres nachbarlichen Bruders, des Isenz, würde hören dürfen, der öfters also zu ihr gesprochen: ‚Mit dem Rauschen meiner Wellen rauscht manchmal ein Liedchen herab von der ergiebigen Quelle Arkadiens. Da kommen die Schäfer, gereizt durch den sanften und süßen Ton meiner Flöten, vergessen die Lieder der Luftsänger und horchen auf das Rauschen meines Freude duftenden Stroms. Aber, laue Schwester, wird von deinen Ufern dann niemals ein melodisches Echo tönen, niemals ein wonniglicher Sang auf dem Gefieder eines leichten Zephyrs die Auen meiner Ufer beleben?« Ljubljanka pa ji odgovarja, da ob njenih bregovih ne vlada popolna tišina, včasih se tudi pri njej razlega skrivnostno petje, kajti že dolgo ima čutečega in delavnega sina muz, Gusiča, kateremu je Minerva naročila, da obnovi njeno svetišče. Soča je ponosna na svojega Kobencla; njegovo ime se glasi lepše kakor šelest zefirja in nasladnost dihaajoče petje slavčev. «Tudi jaz imam častitljivega sina muz, svojega Gusiča», odgovarja Ljubljanka, «njegovo glavo obkrožajo srebrni kodri, in on je prijatelj tvojega Kobencla». In to je sprijaznilo obe reki: «Da war er betroffen, der kränkende Bruder, da war's ihm, als ging ein himmlischer Nam', ein Liederwecker von Ufer zu Ufer; da schallt's in grünen Auen, im Gewölb erhabener Eichen. Lieder drängten sich abwärts, um zu horchen, blieb der Fluß stehen in seinem Strom. Ein Widerhall ging von Berg zu Berg und trug die Lieder zu den Auen der Abendsonne». Tako je opeval nemški grof preporod ljubljanske akademije operosov. Poosebitev rek in obširni njih razgovori v sladkem jeziku, polnem lirskih momentov, to je ljubila tedanja «pastirska poezija». Istotako je ta manira pesnikom «Pisanic» pre-dobro znana, kakor nam priča gorenja zahvala Devova, kjer se Donava in Laba čudita, da zna tako sladko peti bistra Vipava in dereči Žubel v Ajdovščini, v domovini Edlinga.

Pesmi o ljubezni cesarja Jožefa sledi Devov «epigramma», kateremu manjka bistveni znak napisa, glasi se:

«Pod milem Bogam tam sladku naš cesar spi;
Klobuk je vajkšenca. Kje tok' en krajl leži?
— — — — — Nekjer.
Načudi se; naš Jožef je žovnjr.»

Ves ostali del prvega letnika je posvečen Pohlinu. Najprej je zapel Ivan Mihelič¹ «milo pesem» «k' hvalli teh pregovorov». V visokih tiradah

¹ Življenjepisne podatke o Ivanu Miheliču imajo sedaj pravilno «Izvestja muz. društva» XIV, 15–24.

poveljuje znamenitost pregovorov in primerja govor, «katir' je s' pregovor'mi ciran» z zeleno dolino, posejano z rožicami, ko se rosa zalesketa v solnčnem svitu. Kdor jih sliši ali bere, si želi jih večkrat slišati,

«Kjer ja z' luštam uhu, serce z' vesellam napolne,
Kjer se ked farba teh rož v' pisaneh verteh zmini.
Pred vsem hitru zmeščete serca pregovori modri,
Kjer se resnica očem koker izmalana da.
Ja Modrica be sama dergači nagovorila,
Kjer be učila ludi svojo visoko modrust:
Kjer be poprašana dalla svoj svjet nadložnem človekam
Ali tem revnem ludem volnu skazalla svoj trošt . . . (I, 6.)

V drugem delu se obrača do Pohlina samega, kateri ga je s svojo slovnico navdušil za pesništvo. Kakor je nekoč Tezej našel s klopčičem pot iz labirinta,

«Toku znajden je Ta, k' je kranjske jezik tok vednu
Noveč pod regelce dijäl, 'nu 'ga rihteg uči.»

Želi, da bi skoraj objavil kaj več od tega jezika in da bi spolnil obljubo, «k'tiro nam tukej daje». Mihelič misli pač na slovar, katerega je Pohlin nameraval izdati kot dopolnilo k svoji slovnici. V uvodu prve izdaje «kranjske gramatike» toži namreč o. Marko o žalostnem stanju slovenščine, ker je v nevarnosti, da se popolnoma zatre in nadaljuje: «Dem abzuheffen ist das erste Mittel die Grammatik, das zweite ein vollständiges Wörterbuch, das ich auch schon bei Handen habe und zum Nutzen des Vaterlandes liefern will, sofern mir nur jemand hilfreichend unter die Arme greifen wollte. Ohne diese beiden Flügel kann sich die Sprache nicht emporschwingen. Sie wird alleweil von den Fremden verachtet und von den Einheimischen niemals verstanden werden» (str. 12). — Ako se bodo pesnikovi poskusi blagohotno sprejeli, hoče v kratkem podati «še več buli ovircaneh». Njegova zbirka slovenskih in poslovenjenih pregovorov je bila gotovo precej obsežna; pripoveduje namreč, da je za kratek čas trgal te rože

« — — — — — — — — — — po pojlu,
Une na ravnem' so ble, te sem v dolinah dobil.
Ene sem v' verteh vtrgal, po druge lezl na hribec,
Na gorejskem so te, te na dolenskem domá.
Če je lih pernesena katira s' ptuje duželle,
Taku ima že ta prave, ja kranjske svoj gvant.
Tukaj en polhene rog teh lepeh pregovorov imaš,
V' k'tiremu tudi dobiš, kak'sn pregovor ti ot'sh» . . . (str. 8).

Kam je izginila ta prva zbirka slovenskih pregovorov, katero je Mihelič s tem pesniškim priporočilom poslal najbrž Pohlinu samemu, nam ni znano; ker je Pohlin in sodobniki ne omenjajo nikjer. — Naš prenavdušeni slavitelj Pohlinovega delovanja imenuje svoj umotvor «milo pesem», nikakor

ne zaradi svoje vsebine, ampak zavoljo pesniške oblike. S tem izrazom je hotel označiti pesem v elegijskih stihih ali distihih, kakor je Pohlin imenoval odgovor na Miheličev slavospev «vitesko pesm», t. j. pesem v heroičnem metru, v šestomerih. Ta Pohlinova pesnitev, «umenu za odgovor, katire je njemu na čast hvallo teh pregovorov pejl», je edina v vsej zbirki, ki nosi njegovo ime. (Ponatisnil J. Marn v Jezičniku XIV, 29—31.) Pomotoma imenuje Pohlin Miheliča v svoji kranjski biblioteki Kroparja («Carn. Croppensis»), in tako ga proslavlja v smešno pretiranih izrazih tudi tukaj kot «modrega Bellineža» (= pesnika) iz kraja kovačev, kjer gospodari Hromak (= Hefajst) s svojimi pomagači, da nihče ne sliši lastne besede;

«... tak' hrup mehi, voda, kolesa,
Jen ogn, jen kladuvu, jen kleše, jen birgle, vretena
Dellajo ...»

Radovedno vprašuje, ali se tam kujejo pesmi kranjskih vitezov, kjer razbijajo in žgejo umazani fanti v sajastih luknjah, ali se kujejo ondi zlati žreblji za Pegaza, «kojna vseh Pevken», ali je kotel postal Hipokrena, ali «tam teh Modreh Sonce stanuje»? Ne verjel bi, «ak' be se Jazona žarji sem nabliskalli», ako bi z Miheličem ne zasijala «iz hribov gorenskih» nova pesniška luč, katerega «jezik je z' več, koker stu pregovar'mi mazan». Tisoč pesmi zna zapeti in tritisoč pripovedi

«Od Cedra na Libanu, jen od usakega drevca,
Od tic, od červov, od kač, od sledne živallè,
Od rib, od žlahtneh felš noter da ižopa rajmno,
Katir iz zida rase, kmal' eno povedat'
Nam ve. Gdu je ta? Nili on en brat Salomonov?
Ja, več ked Salomon! On je en Kristusov Jogr,
Ke le v' perglihah govori ta modre Bellinež,
Ked de b' po citrah svoje vezane pesme prepeval.»

Prej boš preštel zvezde neba in pesek na morskem bregu, prej boš pobral suho listje v gozdu, precenil praške nasipa in z žlico izplal vodo iz jezera,

«— — — — koker une besede
Lepeh pregovorov v' to Farško besago pogatil.
Tolk' ona derži, de le več v' sebe požira,
Ni nekol sita, ke dna nobenega nima,
V' nje najdeš, kar je lepše ked rože dušeče,
Čistu čez zlatú, bel svitlu ked sonce rumenu.
Take pšenice nekjer ni, ne tok sladkega grozdja:
Koker so pesme, katire Krajske duželle
Pevke po gojzdeh, po pojlu prepevajo zmirej.» (I, 10.)

Mojster pregovorov je zmašil vse pesmi v en rog in vanj zapiskal, da so začele kranjske modrice plesati in klicati: Ta novi umetnik je premagal

«samega Travnega Pana;» zategadelj mu položite krono na glavo «z' erdečeh gartrož, jen lorbarjovega pirja», in kakor je nekdaj veliki traški pevec, tako tudi ti sedaj

«S, te pišve glasam vse drevja, vso živino za sabo
Vlečeš, naš Jazon. Kaj otšeš drugega še več?
Le vkaži, kar 'tšeš, al daj, kar otšeš imeti,
Kmal' boš ti šlišal, kok Kranjska tica zna pejti.
Ona bo pejlila toku, koker se njo ti naučil:
Ti se Krajske Jazon. Ti se me' k'temu podvizal.
Buh Te je dal: Buh večne Te živi nam še kaj dalej.» (I, 11.)

Taka je vsebina in oblika Pohlinove muze! Ni nam žal, da je utihnili njegova kričeče razglašena lira, in tudi «kranjski Jazon» se ni več oglasil.

Že Mihelič je izrazil v svoji prigodnici vročo željo, da izpolni otec Marko svojo obljubo in izda željno pričakovani slovar; toda še odločneje in glasneje ga je pozival Dev, da «Krajska dužella želli tudi svoj dikcionarjum imeti» (I, 11—13). Kranjska dežela nastopa kot alegorična oseba, se zahvaljuje vsem ljubiteljem modric za njih trud, da so jo proslavili pred svetom in jo enakovredno storili «tem drugem materam; «toda eno prisrčno željo še goji, in da se ji ta še ni uresničila, to je za njo velika sramota: «En' Besedniše vi mi marnu skup zložite» ter jim da natančna navodila.

«Stopite urnu skup ter pomenite se;
To pravopisnost berž med sabo vi sklenite,
V' ti mor'te narpoprej vi zastopiti se.
Vam je moj Jezik znan, znane njega lestnuste,
Znanu bogatstvu tud' njegovih besedi:
Znan njega glas, znane vam so njega skrivnuste,
Znani, de njemu cel beračit' treba ni.
Skažite, de on neč po ptujem' nazdihuje,
De Nemc krivičnu 'ga z' en'ga tatú dolži,
Ter da navrednu on se njemu posmehnje,
Ke 'z en'ga revneka nasramnu 'ga derži.» (I, 12.)

Saj ima slovenski jezik dovolj moči v svojih koreninah, le dvigniti je treba bogate besedne zaloge. S slovarjem bi kranjski deželi «krono zvezalli». Torej ubogajte mater in jo «častito st'rite» ter se ne bojte teškega začetka; z združenimi močni se bo vse lahko doseglo! — Znano je, da se je to «goreče hrepenenje» kranjske dežele uresničilo, ko se je Pohlin l. 1781. kot subprijor vrnil z Dunaja v Ljubljano ter izdal «Tu malu besediše treh jezikov.»

Val. Vodnik nam v svojem življenjepisu pripoveduje, da je od leta 1770—1775 poslušal pri ljubljanskih jezuitih šest latinskih šol in se pri tej priliki leta 1773. kot petnajstletni mladenič seznanil z avguštincem M. Pohlinom, ki ga je pridobil za slovenščino. Hvaležni učenec se še poznej večkrat spominja svojega učitelja in je ocenil njegov značaj in delovanje po zaslugi (prim. n. pr. Wiesthaler, V. Vodnika izbrani spisi, str. 59—60).

Prvi njegovi pisateljski poskusi gotovo niso bili nič boljši kot Pohlino; saj je svoja otročja leta preživel v neposredni bližini mesta in poznal le ono predmestno ljubljansčino, katero je gojil o. Marko ves čas svojega življenja. In tudi pesmi, katere je »zakrožil« v tem času, so Pohlinovega duha. Ko je njegov »učitelj slovenščine« leta 1775. odhajal na Dunaj za magistra učečih se redovnih klerikov, mu je zložil Vodnik »Milo pesm, pejto P. Marku A. D. za odhodno, kader je v' lejtu 1775. iz Lublane na Dunej šl.« Ta prva tiskana Vodnikova pesem nam priča dovolj jasno, da bi ne postal nikdar to, kar nam je, ako bi se popolnoma ne otreseel spominov na svojo prvo dobo literarnega delovanja. Alegorično-mitološki kostum, pretirani patos s komičnim učinkom, staroklasična mera, vse to je značilo tudi za njega, kakor za njegove sovrstnike; edino razmeroma lahkotna verzifikacija distihov ga dviga nad njihov nivó. V tej prigodnici nam slika strašni in temni dan, ki nam je vničil veselje, vničil vse nade. Kranjskim modricam skrivnostno razodene vzrok te žalosti: »Marka vaš krajan'k gre preč!« Zato, modrice, jokajte, tako zaukazuje pokorščina do njega; saj ni nikogar, ki bi ga mogel zadržati.

«On se napravlja, on jemle slavu, ter berž rajzati more,
Kuj en navošliv voz njega odpellal nam bo».

Ko so kranjske modrice zaslišale pretužno novost, so vrgle citre od sebe in začele zdihovati:

«Dunej grumeče! zakaj ti nam našega krajan'ka jemleš?
Ta dan tedej nej bo mejd praznečne dneve dijan.
Nekar nobena živina nahodi k' studencu, nobedn
Koker pastir ta dan (dans) s' pašo živino, napas'.
Kojn! tudi dans ti nahodi na dapadejočo planino,
Inu nobedn zvečer čede nagoni na dom.
Bodemo v' černeh krilu zavite bejžalle po temneh
Gojzdeh, na citrah pak b'do strune nam pokale preč». (I, str. 15.)

Z nepričakovanim obratom, prav v Denisovem duhu, konča svojo elegijo, želeč mu srečno pot, srečno bivanje na Dunaju in srečno vrnitev ter se tolaži, da pride dan, ki ga zopet pripelje v bližino svojih dragih, zato pa

«Pojdi le srečn! ti boš naše bel želle zažgal:
Bodemo tebe veliku iz vekšem vesellam prejelli,
Boš tud' ti krajan'k spet naš, bomo štemalli te bel.
Boš živel tud' per perhodnemu svejtu koker en kraj'nek,
Buh daj! da Tebe le skor' videjo moje oči».

Tak je bil prvi nastop našega Vodnika! Česar mu ni mogel dati jezikovni razkolnik Pohlino, to je našel šele pri estetiško naobraženem Zoisu z jasno načrtanim življenskim programom, da je mogel postati vodnik novi dobi.

Z drugim letnikom «Pisanic» se kaže lep napredek v raznovrstnosti vsebine in pesniške oblike. Prigodnice postanejo redkejše, čitamo prvo slovensko opereto, v prevodih se skuša moč slovenskega jezika in pozdravijo nas prvi poskusi pripovednega pesništva. Tudi v obsegu nadkriluje ta letnik skoro štirikratno prvega. Oglejmo si najprej priložnostno pesništvo tega in ostalih snopičev!

Takoj uvodna, «Novu lejt» (II, 1—3), namesto dosedanjega osebnega kulta, nas dvigne v novo ozračje; toda slikanje prijetnosti minulega leta nam pokvariyo prebujno nasejani moralični izreki. Pesnik želi, da bi postali v novem letu tudi sami — novi in bi ne mislili ob pomladanskem cvetu na pregrešno veselje, ob žetvi na hladno senco, ob trgatvi na rujno vino, kjer bi zapravljali zdravje in um, in po zimi na kratek čas, ker življenje ni igraca.

«Krajnskeh Modric žalovanje čez tu predolgu gorideržanje svojega Bellina v' Laških duželah» (II, 3—7) in «Vesele krajnskeh Modric na prihod njih Bellina» (II, 7—13) jih lahko imenujemo reklamni prigodnici k opereti (Belin), ki jima sledi. Zima je minila in gozd se je oblekel v zelenje, drevje cvete, ptički pojo; a kranjske modrice žalujejo za svojim Belinom. Posodile so ga za nekaj časa laškim muzam, ki ga nočejo vrniti. Ali razumejo laške modrice tako posestrimstvo, ali

«Ni dosti, de cel pust ste ve se z' njim sukale?
 Ni dosti, de cel pust z' njim ste ve prepevale?
 Ni dosti, de vaš post terdu je 'ga moril?
 Ni dosti, de per vas je tolkanj časa bil?
 Ste ve toku sestre? — Ste ve toku Modrice?
 Plačujete toku ve nas dobre Krajnice?» ... (II, 5.)

Morda so mu dale celo strupa, ki ga slepi, da se ne spomni več na nas? Ako bi se to zgodilo, tedaj ne potihne nikdar žalovanje kranjskih muz; žalost bi jih umorila, ako bi ne bile neumrjoče. Ne veseli jih log, ne veseli škrjanček pod nebom. Njihove piščalke ne piskajo več, ampak tulijo, njihove citre cvilijo — povsod in

«Vse, kar smo, jôk le je, vse jok, vse vek le bo,
 Doklej Tebe, Bellin, že k' nam nazaj nabo.» (II, 7.)

Toda nepopisna radost je zavládala v krogu kranjskih modric, ko so zaslišale preveselo novico: «Belin prihaja!» Vsa narava se veseli ž njimi. Hribčki so oživeli: hrast pripoveduje gabru o Belinovem prihodu, o tem šumi gozd in budi senice, ki kličejo vkup modrice. Proč žalne obleke, proč žalost — praznična oblačila na dan in radost v duše!

«Dan, sonce nej oči zdej jasne spet miglajo,
 Perludnost žarji njih mežlivu nej jegrajo;
 Škerlat na licah nej se zupet vam sviti,
 Na žnableh ogn vam perjazn nej gori;

Nej rahle nederja nakrišpane tančice
 Vam varnu skrivaju; nej neškli, nej jeglice
 Njih čistu snažejo; skrivaj, skrivaj one
 Nej od vesela van en' malu le kupe.
 Na zlate citre berš strune nove napnite,
 Berš glasne pišve berš v' bele roke vzamite!» ... (II, 9.)

Vesele naj se logi; žuborenje studencev naj se spremeni v petje, ki se razlegaj po dolinah. Naj se veseli «krulov Hromak», in tudi «neč pridne Cyklop se Bellina nema bati», saj ga Belin ne pride streljat, sedaj je «vsak Cyklop njemu en Eskulop, en sin». Že sliši se drdranje voza, in sam Pegaz pelje Belina.

«Naš je, naš bo, od nas on zdaj napojde več.
 Serce, kar čuteš ti me nismo v' stanu zreč.
 O srečne dan, dan zlat, dan, konc naše britkuste,
 Želne, vesele dan, začetek vse sladkuste!
 Dan lube, bele dan, ti sam nas veselíš;
 Mertve brez tebe smo, Ti, ti nas oživiš!» ...

Konj obstoji, Belin prijazno objame modrice in «en nov plamen se vname v trepečeh persah». Zdaj šele spoznajo in čutijo, zakaj so ga laške muze zadrževale tako dolgo.

«O sladke ogn! Nam se bo serce stopilu
 Od tvoje sladnost, veselu bo vtonilu
 V' veselju, če Bellin bo tudi lubil nas.
 O lube nas Bellin, iz serca lube nas!
 O lube nas Bellin! Goreče me lubile
 Te vsélej bodemo. Ovide in Virgile
 Me bomo dále ti. Us Krajnc bode vesel
 Cel v' kratkem 'o Bellin, tvojo lubezn pejl ...» (II, 12.)

Vsa Ljubljana mu bo čast in hvalo pela za zlate čase, ki jih sprejme po Belinu. Kar je bil Rimu Avgust, to postane Belin kranjskim modricam; in še pozni vnuki ga bodo častili, ker so dobili po njem čist jezik. Torej: «Večne, vesel, častit bodi tvoj spomin ... o lube naš Bellin!» — Toda žal, da se veliki obeti niso izpolnili!

Pesniška igrača, kakor so bile v 17. in v začetku 18. stoletja v nemški književnosti priljubljene, je kronostih «Na vesele prihod Njih Excellenc, tega novega Gospuda Poglavarja Krajnske Dužéle» (gr. Franc Lamberga). (II. 29.)

Popolnoma v duhu prosvetljenosti je «Normalšola ta narmlajše teh modric,» (II, 33—36), ako kliče najmlajša muza Kranjcu, da se naj vzbudi, spregleda in se ne pusti več slepiti «od teh starih veš»; naj mu sije solnce, naj mu zasveti jasna, čista luč resnice, ki razkropi vse zmote. Znano je, s kolikimi težavami se je bilo boriti, da se je posrečilo vnetemu šolniku Blažu Kumerdeju l. 1775. otvoriti ljubljansko normalko.¹ Po Felbigerjevem načrtu

¹ O žalostnem stanju nižjega šolstva nam slika Jož. Apih v «Letopisu Slov. Mat.» 1894 in 1895. — Prim. tudi Dimitz, Geschichte Krains, IV, 160 in sled.

bodi namreč v glavnem mestu vsake kronovine normalka, kateri pripada tudi izvežbanje učiteljev; namen normalk po Slovenskem je bil — germanizacija; baš zato je imela ljubljanska normalka mnogo nasprotnikov. — Modrica oznanja novo strujo v kranjskem šolstvu z vso vnemo. Trdi sicer, da spoštuje starost in časti njeno modrost, toda naj nihče ne veruje, da je vse čisto zlato, kar se lesketa v sivi starosti. Marsikaj znamo sedaj, česar starost ni znala, ki pa je sovražila vse, kar ji je bilo novo.

«Vse, kar se ni po nje ti stari šegi pejlu,
Se je perprostu nji, se je naumnju zdelu.
Al časi so peršli, katiri so zbrisali
Nje mrene iz oči; katiri so skazali,
De starost dostikrat se zmôte in' zgubi,
Če terdovratnu se navadneh šeg derži.» (II, 34.)

Torej, dragi Kranjc, ne jezi se, ako se je tvoja modrica predrugačila, ne sicer po naukih, pač pa ti olajšala pot do znanja. Kar je bilo prej grenko in teško, to je sedaj po njeni metodi postalo sladko in lahko.

«Glej, koku jest moj navk sem v' verste rezdejlila;
Glej, koku sem težku in' lohku izločila!
Glej čiste čerke, glej, koku učim njuh zreč;
Glej, de nobenemu nanaložim preveč!
Te lohke zlože le učim jest skupej stavit,
Uni te težejše mi morjo goripravit',
Glej, kaj tem goridam, kaj uni se uče,
Glej pisnost, k'tiro zdej fantiči narede!
Koku perludnu je tam uneh zaderžanje,
Koku teh tukej je lepú zastopnu branje.
Kolkajn zdej en fantič ve od poštenoste,
Od vire, od Boga, od lepe čednoste.» ... (II, 35.)

Sicer je modrica svoje Kranjce o vsem tem že prej učila; toda potratila je mnogo več časa, in uspehi so bili neugodni. Prešli so tedni, predno si poznal črke in meseci, da si «zlože skupskeklal»,

«Že dolgo britva je tebe pod nŕsam brila,
K' sem tu (kar pubče zdej) šelej tebe učila;
Že mŕž se bil, ke se ti kumej tu vganil,
Kar zdej en fant pove, ked be z' očmi mignil . . . » (II, 36.)

Vsak Kranjc naj spozna, da si je ves ta trud modrica naložila edino le v njegov prid in

«En slepc sè, če te prid' tvoj naressvetli,
En kamen, če tvoj' prid' te še naommehči.»

Samo igranje z rimami je prigodnica: «Spevorečnost na kranjske spevo-rečneke, katiri kake zvezane govorjenja narejene imajo, de be njuh med ludi

dali» (II, 37—40), katero je pesnik opremil s sledečo nemško opazko: «Gedicht, womit krainerische Reimschmiede aufgefördert werden, ihre Gedichte Lieder etc. dem Publikum mitzuteilen, verfasst auf den Hammerschlag der Schmiede.» Dobro posnema udarce kladiva z daktili. Ta pesniška posebnost obsega enajst štirivrstičnih kitic in vsaka vrsta po dva daktila, prvi navadno z anakruzo; zadnji dve slovki vsake kitice se dvakrat ponovita, da se doseže izrazit konec. Poosebljeno pesništvo poziva domače pesniške kovače, da znosijo svoje izdelke na kup, svoje pastirske, vojaške in kratkočasne pesmi.

«Gorenci, Dolenci
Vsi tok' pojô:
Notrejni ked sredni
Krajnci blez' eno,
eno, eno.

Ne drajne na lajne,
Ampak lepe,
Poštene zložene
Popevke grede,
grede, grede.»

Pridružite se nam in zapojte glasno, da se bo čast pesmi razlegal po celi deželi! Pokažite nam, da znate gosti tudi na zlate strune ter jih dajte med ljudi! Ako ne znate pripovedovati povesti, pa nam kujte vsaj «ene laže» (= basni). Zatorej:

«Napnite, sturite
Volne roke!
Le kujte, prekujte
Te terde glave,
glave, glave!»

V tretjem snopiču «Pisanic», ki zaostaja glede obsega samo za dva lista za drugim, čitamo le dve prigodnici, posvečeni smrti Marije Terezije. Ako so opevali naši pesniki-začetniki vsak važnejši osebni in literarni dogodek, je pač naravno, da so se tudi oglasili pri tako važni priliki; saj je plodonosno vladanje blage cesarice zapustilo baš v kranjski deželi neizbrisljive sledove. Prvi se je oglasil izdajatelj Dev ter zložil «Mile pogovor med Dunavo inu Savo pod Belem gradam od smerte Marie Teresije, svitle cesarice itdr.» (III, 2—10) popolnoma v Denisovem duhu. Sava vprašuje mogočno Donavo, kraljico nemških rek, zakaj je njen tek tako tih, zakaj je vsa kalna in se otožno ozira nazaj. Morda ji je umrl njen oče Donešing (Donaueschingen), da ne žubore več njeni vali tako veselo kot prej? Donava se zahvaljuje sestri za sočutje in ji navede kot vzrok svoje brezmejne žalosti smrt Marije Terezije. Komaj Sava to čuje, že ostrme in potihnejo njeni vali; saj ji bi bilo ljubše, da bi ji poginile vse postrvi in vsi «slivi sulci», kakor da jo je zapustila mati Terezija. Savina bol je tem hujša, ker se ji ni izpolnila vroča želja, da bi videla svojo vladarico. Nekoč je sicer menila, da jo pozdravi na svojemrodu, toda smrt soproga cesarice je uničila vse sladke nade in Sava je pila solze čakajočih vojakov «ke Rese k' men' ni blu». Dvogovor se konča s tolažbo Donave in resignacijo Save sledeče:

Dunava.

Buš, sestra, je, de Njo
 Ti nisi videla;
 Zakaj ljubiti Njo
 Bi precej mogla bla,
 In' tok' britkuste ti
 Be bla imela več
 Ked jest, katire ni
 En jezik v' stanu zrêč',
 Ter zdej mené kale
 Kovne, sole, more.

Sava.

Tih'! oh, sestra, kri
 Zmèrzuje, in' serce
 Že vmira ter topi
 Sè mi od žaloste.
 Tu pust, tu pust, de jest
 In' te moje solze
 Smem s' tabo v' murje nêst',
 Ter v' tu se pogroze:
 In' de tud' tega sol
 Terezi sveta bo.

Daleč zaostaja Vodnikova žalostinka z okornim mitiškim aparatom: «Krajske Modrine žalovanje nad smertjo Marie Terezije, premodre cesarice itdr.» (III, 13—19). Prav v Pohlinovi maniri začne z burnimi vprašanji: «Kajzenè černe oblak od polnoči vleče? Kajzena siva temnota?» Kar pridirja Pegaz, «kojn teh modreh Divic», s črnim sedlom in ga ponese v divjem diru na Dunaj k odru cesarice.

«Groznu nebu! kam se vojl'ko Rez'no dijalu?
 Kaj si tok njo polomilu?» —

Ne more verjeti, da se je posušila Terezina oljka, saj jo je vendar «sama Modrina v' zemlo vsadila». Toda oljka leži na tleh, njeno listje se suši, «s' korenem zderta je, mervta dol' visi». Pegaz dirja ročno proti Parnasu in naznani «marlivkam» (muzam) prežalostno novico, da vrh oljke več ne cveti, «de 'ga odsekal je načloveške meč». Ko je zaslišal modri parnaški zbor o nesreči, zaželi si temo, ker beli dan ni za žalovanje:

«Bleda svitloba je dost, de bomo zdih'vale:
 De se le videjo lajne.
 Ena za drugo, sestre,
 Grenke točimo solze!»

Sedaj se oglašá muza za muzo, da pove svoje gorje. Najprej toži ob-jokana «zvezdogledarna»:

«Dokler je verh tvoj stal, se Ti za me bla marna,
 V' noči je zvezdam pot kazal,
 Zdej pak brezglavne lejte,
 Križem vse kamer othe.
 Pijanu nebesa se semterkje verte».

Nastopita «Bojemška» (češka) in nemška muza; toda hreščeče se glase tokrat glasovi njih strun. Z bolestno težavo zapoje množica, da se zaščitnica muz, «Parnassova Rož'ca», presadi v nebesa, in ker ne živi več med njimi, «senca saj Tvoja nam verte nej hladi». Nazadnje prihiti še «krajnska Divica». Na njenih goslih še struna slabo poje, toda pri tej žalostni priliki kar tuli;

saj odšla ji je »Modrica«, ki je bila upanje tudi njenih gosli. — Knezi in drugi slavni možje so si lomili iz vršičkov bogatega znanja cesarice vejice modrih naukov; a sedaj jim duhteči šopki hočejo oveneti. Ostala jim je edina tolažba: »De v' koreninah tvojeh Jožef bersti«. — V ljubljanskih literarnih krogih je bilo veliko navdušenje za prosvetljenca na prestolu. »Prostost imamo misliti in cesarja Jožefa na prestolu!« Tako je končal ognjevit Linhart svoj nagovor na člane akademije ter ga poveličeval v mogočni odi »An Joseph nach dem Tode Marien Theresiens«, v Hainzmannovi elegiji na smrt Marije Terezije tolaži umirajoča cesarica žalujoče ljudstvo: »Ich lebe nach dem Tod' in Joseph meinem Sohne;« višji pastir ljubljanske škofije je bil jožefinec, in tako nas posebno ne iznenadi nepričakoveni zaključek mladega frančiškana, ko slavi Jožefa kot nadaljevatelja delovanja M. Terezije.

V četrtem zvezku »Pisanic« obsega priložnostno pesništvo zopet precejšen del vsebine. Verzificirana Pohlinova ortografija (IV, 1—11), bo zanimala le zgodovinarja slovenske grafike in jezikoslovca. S slavospевom na Jožefa končuje »Na vhod lublanskeh žovnirjov v' ležiše ta 19. dan velkega travna 1781« (IV, 12); vojaške vaje v vseh podrobnostih nam slika »Na muštro lublanskeh žovnirjov pod Šmarno goro v lejti 1781. po eni turški viži« (IV, 16—18), seveda ne po lastnem opazovanju, ampak po svoji bujni domišljiji in Denisovih »paradnih« slavospевih. »Na novega lejta dan, v' lejtu 1782« (IV, 27—28) ima edina v vsej zbirki nabožno tendenco. — Dva znamenita obiska je Ljubljana l. 1782. doživela, katerih naš pesnik ni smel prezreti. 12. prosinca se je mudil »vikši moškovitarski vajvoda« carevič Pavel Petrovič na svojem potovanju na jug tudi nekaj trenutkov v Ljubljani. V kazinu ga je čakalo »več keđ stu Bogin vse sorte in Bogov«, ki so mu priredili veličasten ples. Po njegovem odhodu pa »Lublana joka se, de njega nima več«; toda pesnik ga zagotavlja, da ostane spomin na njega »častit ... vsaki čas«; in v resnici so pozneje prinašale Vodnikove Novice o carju Pavlu Petroviču, sinu carice Katarine in nesrečnega Petra III., obširna, zanimiva poročila. (Prim. Vodnikove izbr. spise 131—142). Drugi važnejši dogodek, ki je vzbudil svetovno zanimanje, je bilo potovanje papeža Pija VI. na Dunaj k cesarju Jožefu v zadevi znanih verskih reform. Ko je 16. sušca došel v Ljubljano, so prihiteli od vseh strani njemu udani Kranjci v mesto, da ga pozdravijo (IV, 33—34).

2.) Kakor odseva iz večine prigodnic bore malo notranjega življenja, tako so tudi maloštevilni lirski utrinki skoraj brez vsakega globočjega čuvstvovanja. S pesniškimi figurami bogato obloženi jezik naj tudi tukaj skuša nadomestiti, česar ne more dati vsebina. Razum in preračunjeni efekt prideta do veljave, iz katerih slišimo utripati le redkokdaj čuteče pesniško srce. S tujo formo se druží navadno tudi od drugod presajena misel. Par erotiških odmevov kaže na nemški vir, na Gleimove zaljubljene pesniške igračice in na ostale anakreontike. Brez Denisovega vpliva tudi tukaj niso naši pesniki.

Takoj prva «Pesm na enega domačega bolteka» (= kalin, Gimpel) (II, 30—33) je zajeta po Denisovi «Auf meinen Vogel» (Nachlese zu Sineds Liedern, Wien 1784, 155—160) iz leta 1763. Kar pravi Denisov biograf Hofmann-Wellenhof (str. 145) o nemškem izvirniku: «Ein hübsches humoristisch gemütliches Genrebild . . . nur daß die lehrhafte Tendenz zu deutlich hervortritt, und daß auch hier der Charakter des Pedantischen sich nicht verleugnet», velja deloma tudi za slovenski posnetek. Namesto enajst osemvrstičnih nemških kitic imamo deset kitic po šest stihov, ki sečitajo prav gladko. Izpustil je imena, ki jih Denis navaja navadno v drugem delu vsake kitice kot človeške tipe v nasprotje prvemu delu. Prirčno je razmerje pesnikovo do pernatega prijatelja-pevca; delita si vse vesele trenutke od ranega jutra do večera. «Boltek» mu napravi samoto prijetno; skupno se vzbudita in pozdravita ter solncu hvalo žvižgata; skupno bereta, pišeta, kratkočasita, njegov kalin zna celo po vojaško korakati! — Slovenski idilični sličici je znal pesnik odstraniti skoraj vse poučne primesi, n. pr.:

1. Kleiner Snger, meine Freude!
Zeuge meiner Einsamkeit!
Meiner Ohren Lust und Weide,
Dir sei dieses Lied geweiht,
Allerliebstes Vgelchen!
Was dein Herr in dreien Jahren
Rhmliches an dir erfahren,
Soll die Welt in Reimen sehn!

4. Bei dem ersten Morgenschimmer
Bist du schon, mein Vogel, reg.
Deine Kehle fllt das Zimmer,
Singt mir meinen Schlummer weg.
Dieses kann Dorinde nicht.
Soll so frh der Schlaf entweichen?
Zarten Dingen ihresgleichen
Wird es erst am Mittag licht.

1. Pevek sladke! Ti samoto
Mojo meni sladko st'riš,
S' petjam tvojem vso pustoto
Ti od mene odpodiš.
Tiek moj! ma dva sama
Edn drug'ga veselema.

2. Dan mlad kumej ti smejati
Se zane ter no zbejži;
Ti mi e zaneš žvižgati
Ter mi spoješ sejn z' oi.
Skup ma dva se zbudema:
Skup ma dva tud' vstanema.
itd.

Kot uvodivna tretjemu snopiču «Pisanic» je Vodnikova oda «Prošna na krajnsko modrino», obsegajoča tri sapfiške kitice z rimami. Tuja oblika in tuja misel! Pesnik prosi modrino kranjske dežele, da ga spozna za vrednega zažgati v njem želje «pesem pejt krajnsko». e prihaja «modra divica» in mu poda s snežnobelo ročico «pišvo postransko» (Querflte, po Pohlinu: Zwergpfeife, auleticus). Za ta dar se boginji prirčno zahvaljuje ter jo še prosi «spevoreškega» vina in hoče piskati «dokler ta pišv iz drina se nareskle.»

«Občutenje tega serca nad pesmejo od Lenore» (III, 11—13) nam priča, kako mogočni vtis je napravila svetovnoznana Brgerjeva balada na slovenskega čitatelja. Z vso dušo se je zamislil v nesrečno usodo Viljema in jo očrtal še enkrat v velikih potezih. Njegove obupane neveste ne omenja;

zanima ga le divji prizor mrtvecev, jedro balade pa mu je ostalo tuje.¹ — S tem vzorom balade se je bavil nekako v tem času tudi baron Zois (Zbornik Slov. Mat. IV, 160—167), in Prešeren jo je sprejel kot edini prevod v svoje poezije l. 1847.

Nemško «pastirsko pesništvo» v svojih pretiranih erotičnih pojavih se nam zrcali v pesmi: «Amynth na oči svoje Elmire» (III, 48—50), zložil B. E. (?). Že imena nas spominjajo na tuji izvor; istotako je ponarejeno vse čuvstvovanje. Po jeziku in spretnih verzih spada ta pesem med najboljše proizvode cele zbirke. V rokopisni ostalini (b) ji odgovarja «Stanovitnost». — Amynth prosi oči svoje izvoljenke, da skrijejo svoje «žarje», ker drugače vname kaka iskrica njegove srce. Toda takoj spozna svoje neumne želje, zato prosi, da

«Svit vaš v'édnu mi miglajte,
Ogn v' serce mi smejajte,
Rad od njega jest gorim.»

In enkrat vneto srce, naj gori večno! Solnčni sijaj zaostaja za žarki očes, katerih najmanjši migljaj mu bodi povelje za vse dejanje in nehanje njegovega življenja. V «Stanovitnosti» pa mu obljubi Elmira ljubezen in zvestobo.

Vodnik je sodil o svojih pesniških prvcnih jako neugodno; izmed vseh v «Pisanicah» priobčenih poskusov se mu je zdela pesem «od zadovolniga Krajncu komaj enmalo branja vredna». Otec Damascen je označil Zoisu to pesem kot prvo Vodnikovo delo, in baš to edino je našlo tudi pred kritičnim mecenom milost. Ker je uvrstil Vodnik v svojih «pesmih za pokušnjo» to pesem v popravljeni obliki, naj sledi tukaj prvotno besedilo² (III, 27—28), da vidimo, koliko je napredoval pod spretnejšim vodstvom baronovim:

Zadovolne Krajnc.

Men' sonce iz straže Hrovatske gor' pride,
In' na Korothanu za hribe zajide,
Iz Burjo me štajerc po zimi hladi,
Iz Jugam mi Lah po lejt' zhèlu puti.

V' vsakemu lejtju jest zajnem pšenico,
In' ajdo; lan sejem za lepo tančico.
Kaj maram, men' rase na pojlu zadost,
Ni sile trebuha za kruham men' nost.

Jest sukno imam iz fin fina Pad'vana:
Maruška pa raš nos' iz prav'ga mezlana,
Moj pruštóf ked pih lep erdeče škerlât;
Al moderc je nje us sreberne, in' zlat.

¹ Ponatisnil L. Pintar v «Zborniku Slovenske Matice» IV, 159—160.

² Ponatisnil tudi J. Marn v Jezičniku XIV «Val. Vodnik», str. 3.

Okrogle rad plešem, z' nogame perdâjam,
 Glas godcam, ter se na dva cepa sem majam,
 Al Špela za mano prov ročnu drobni,
 Stopine pobira, se v' rinke verti.

Špehove jest žgance zravn kislega zela
 Štèmam, kader pridem od teškega dela.
 Klobasa je dobra, tud' dobrè je sok;
 In, kar se še cmare na ražnu okrog.

Useler imam za vse židano volo:
 Al' deni me v' žovd: al' pak pošli me v' šolo;
 Iz eno besedo, jest sem korénák;
 Zdej delam, zdej baham, zdaj pijem tobak.

V.*

Po dolgem potovanju skozi tuje, enolične pokrajine se počutimo spet na domačih tleh. To je nekaj samoraslega, prvi glasovi samozavesti, narodnega ponosa! «Ich finde in diesem Versuche mehr Natur und Anlage, als in Damasszen und Markus Werken — und auch beügsamere Sprache und glücklichere Versifikation und richtigeres Raisonnement — mit einem Worte, ich war, und ich bin nach dreizehn Jahr noch eben so sehr mit diesem Versuche zufrieden . . . » (Vodnikov spomenik, str. 48.) S tako opravičeno pohvalo je vabil Zois 4. aprila 1794 Vodnika, da se poda spet na zapuščena pota slovenskega Parnasā.

V neprisiljenem humorju, z ironijo na samega sebe hvali »Zadovolne jetnik« (IV, 29—31) svoj stan. »Sicer je res dolgo, kar bom moral pretičati v ječi, toda če prav premislim, spoznam, da je ječa moja največja sreča. Vojaki me stražijo, da mi ne more storiti nihče ničesar žalega; še celo pred vrati mora stati eden z golo sabljo zavoljo mene. — Stanujem v gradu in dasi ne plačujem ničesar, vendar se me ne upa nihče napoditi. Kdor hoče z menoj govoriti, mora dolgo časa stati na dvorišču in prositi, včasih še celo plačevati, da pride lahko pred me. — Kremes (?) ne more zapreti tako trdno svojega zlata kakor sem jaz; to pa seveda zato, da me nihče vzeti ne more. Celo Kljukec bi ne prišel do mene! — Brez skrbi ležim mirno v ječi, saj imam svojega služabnika, da mi streže in donaša jesti in piti. Sicer ni mnogo, kar dobivam; vsa jed obstoji v eni sami, vina pa ne smem dobiti zavoljo zdravja. Tako se skrbi lepo zame, da se ne bi opotekal kdaj in celo glave pobil. — Tlake in dela ne poznam; če kje vas gori, me ne sili nihče nositi vode. Solnce me ne peče; sedim zložno v hladni senci. Ne poznam znoja, dežja in burje; tudi muh in komarjev ne. — Kar pa je največ vredno: žena se tu nad menoj ne krega in otrok ne kriči za kruh. Spim, kadar hočem, tuhtam, berem in pišem po volji, skratka: ječa je moja največja sreča.»

Brez pesniške vrednosti so maloštevilni epigrami. Devov epigram na Jožefa II. smo že omenili (str. 6); trivijalne vsebine je nadpis »na Škarkona« (II, 37). Iz nemščine je preveden »Napis na pokopnici enega psā« (II, 37):

«Šarmantek tu mertv leži,
 Elmira ga žaluje.
 Britkust se nji z' oči cedi:
 Serce po njem' zdihuje
 Zakaj? — O žalost! on je živ
 — — Elmire us enake bil!»

Sličnih najdemo mnogo pri takozvani «berlinski šoli», kjer se je ta vrsta pesništva pridno gojila. — Jezuit Martin Naglič, učitelj poetike v Ljubljani, je zložil tri distihe o «nečemernosti tega svejta» (III, 40), katere je Denis ponatisnil v svojem dodatku o šestomeru. (Ossians u. Sineds Lieder. V, Wien 1784, str. XLIII in XLIV.) Pesnik opominja prijatelje, da si zbirajo le take zaklade, ki jih spremijo na drugi svet, ne pa hlepijo za slavnim imenom in posvetnim bogastvom. Istotako resne vsebine z moraličnimi nauki so distihi «Na kratkust človeškega življenja» (IV, 13). Brez misli, le kot zamašek praznega prostora je «Dvuboj» (III, 50), s podpisom «Pavl Ritter». (?) — Splošne ženske slabosti je hotel pesnik šibati v epigramih «Gartroža inu mercisa» (III, 56) in «Na eno sramožljivo ženo» (IV, 32). Minā vpraša Rozino, ali jé kredo, ker je tako blede; ta pa pravi, da ne pije vina, ki bi jo naredilo «kufreno». «Sramežljivo ženo» pa vprašuje njen vinski brat, zakaj si ne naliže polnega kozarca. Morda meniš, da ne vem, da piješ v moji odsotnosti iz lončka več kakor jaz? Razen brezpomembnih nadpisov «Na Skopina» (IV, 26) in «Na enega namernega obiskavca» (IV, 31) še najdemo tri prevode iz Marcijala, priobčene v rokopisni ostalini. Kratkost rimskega satirika je razblinil slovenski prevajatelj in s tem obrusil ost epigramu; v dveh je opustil tudi ime. Iz dveh latinskih verzov:

«Toto vertice quot gerit capillos,
 Annos si tot habet Ligea, trima est» (Martialis XII, 7),

jih je nastalo osem slovenskih: «Na enga gologlavca» (IV, 14). — Bolj odgovarja izvirniku (Martialis XI, 67):

«Nihil mihi das vivus; dicis post fata daturum,
 Si non es stultus, scis, Maro, quid cupiam»

prevod naslovljen «Na prazne obete» (IV, 21). Epigram:

«Nubere Paula cupit nobis, ego ducere Paulam
 Nolo: anus est. Vellem, si magis esset anus» (X, 8),

se glasi v ohlapnem slovenskem prevodu:

«Payla oče mene za moža imeti,
 Al' jest nočem Paule za ženo si vzeti.
 Paula je prestara. Ja, ke b' starše bila
 Že, be otl jest, de berš se spet zločila» (IV, 24).

3.) Nekaj značilnega je pripovedno pesništvo v drugem in tretjem snopiču, navadno s poučno tendenco, kakor ga je gojilo posebno v tej dobi nemško slovstvo (Moralische Erzählungen). Po načinu pripovedovanja nas spominja «Pudelball» (II, 53—56) na prigodnice prvega snopiča, vendar ni več toliko pretiravanja. Pesem je le posnetek iz sedaj že popolnoma pozabljenega G. Benjamina Hanketa, ki je izdal med l. 1723—1735 več pesniških zbirk.¹ — Razkošno veselje predpustne maškarade je omamilo pesnika tako, da ne ve, ali je v Benetkah, v Parizu, v Koštomaji² ali celo v raju. Slika nam bogato okrasje plesišča, godbo, elegantne toalete in raznovrstne maske.

«Tu se je Helena pod staro babo skrila,
Tu ena babena se z' Heleno zakrila,
Tu en dimnekar lep koker en Narcis,
Tu laže Krajnc, de je njega rodil Paris» (II, 54).

Začne se ples. Vidimo Harlekina, Anžeta Klobaso (Hans Wurst!), Idrijčan pleše s Tirolko; Gorenjcu pod roko se suče njegova Mina:

«Po viži un vesel s' petô na pôd terklâ,
Z' drobno stopin'co ta za njim urnu skaklâ.»

Te posnema brhka županka in urna Furlanka. Godba potihne in treba je okrepila. Nastopita Turčin in zamorec s kavo in sladkim ciprskim vinom, Kolumbina ti ponuja kozarec limonade; za krasno Filis ni Amyntu nobena reč predraga. Tako mine «v' sladnosti vsa noč». Treba je zapustiti kazino, in začne se stara proza življenja, posebno če je «aržat» obiskovalcev drugega dne «kumej na pol še živ». — Ko je pesnik gledal to ponarejeno življenje, zdi se mu, da je ves svet «en ball»; vsak se hoče pokazati drugače kakor misli.

«Ni tud' tukej en vovk pod ovêjo kožo skrit?
Ni tud' en Judež tu v' perjazne plajš zavit?
Ni v' tu, kar gule nas, Charybdis spreminena?
Ni tu, kar zible nas, ena sladka Sirêna?
Ni tu, kar liže nas, en Joabinske spak?
Ni tu, kar glade nas, en mačk, en lisjak?
Ni v' tem' skrit en goluf, katire nam persega?
Ni un' en izdajavc, k'tir' z' nami v' skledo sega?
Na ta en šulc, katir' živetu nam želi?
Ni ta pod varham skrit, k'tir' v' jamo nas teži?
Ni vse sprebernenu, zagernenu, zakritu?
Ni vse tu šemastu, lažnivu in' zavitu?» (II, 55).

Toda, piščal, utihni! Dovolj sem pel; ves svet je «pudelball».

Iz narodnega življenja je zajet «Pogovor med Špelo inu Metko čez fante, katiri se skrivajo, ke se boje, de be njeh v' žovd nauzeli» (II, 56—59).

¹ Goedeke, Grundriß zur Geschichte der deutschen Dichtung. 2. Aufl. Bd. III, 352.

² Koštomája, -e pri Pohlínu: Der Türken-Paradies, regnum millenarium.

Slišali smo že pesnika navduševati kranjske fante, da naj se ne skrivajo po gorah, ampak junaško gredo v boj za svojega cesarja; vlogo pesnikovo prevzame sedaj Meta. Špela je prinesla iz Ljubljane poročilo, da morajo dekleta, ki »ta pust si moža ne dobe«, k vojakom in moški se jim že porogljivo posmehujejo, češ to bodo korenjaki, pred katerimi bodo bežali Prusi kakor zajci. Meta je takoj pripravljena postati vojak in raje bi ne hotela biti živa, ko se potikati po gozdovih, »koker se klatejo Urh, Jernej in' Andrejc«. »Ako bi vedela za tebe in tvoje junaštvo cesarica,« pristavi hudomušno Špela, »gotovo bi te povišala za vojvodinjo, bila bi vsa v zlatu kakor kaka kraljica in bolj bi se bliščala ko solnce.« Seveda Meta vse to odklanja, zadosti je za njo, da ima urne roke. Ne boji se grdih hrvaških hlač, ki bi jih morala kot vojak nositi; saj mnoge ženske bi rade vse premoženje za ene hlače dale, »deslih ble stergane«.

«Te hlače bodo nam veliku lepši stále,
Koker tem fantam, k'tir' pred žovdam se boje;
Namest njih bomo me njim svoje kikle dále...»

Špela: »Molči, nesrečna hlačarca, da te fantje ne slišijo, sicer te tudi tvoj Martin več ne pogleda!« Meta: »Tega se ne bojim, ker Martin je junak; ni ga bilo treba županu s silo ujeti, ni še se tresel pred puško. Ko odide v boj, bom se veselja jokala, da je moj ljubi korenjak, ki ne pozna strahu pred svincem. Toda kaj poreko Ljubljančanke k temu povelju?« Špela: »Nekatere čepijo boječe doma za pečjo, druge pa so pogumne kakor ti in se hočejo srčno vojskovati pod rumeno zastavo in se braniti tudi z — zobmi.« Meta: »To so junakinje, ki zaslužijo čast in spoštovanje vesoljnega sveta; z njimi se hočem združiti, torej zbogom, Špela!« — Ali je naša gorenjska Špartanka svoj naklep izvršila in kako se je borila z ljubljanskimi amazonkami, o tem pesnik molči. Efektni konec pogovora pa nam pokvari »spevo-rečnek« s pozivom k posnemanju teh junakinj:

«O, Fantji! vas ni sram, še zmiraj zajci biti?
Glejte, kaj Metha, kaj te šibke d'vice st're!
Kje v' jame je njih sram se po tatinsku skriti;
Za babe vas jest, njih deržim jest za može.» (II, 59).

«Kdur nabuga je brez Buga» (III, 19—22). To nam kaže sledeči dogodek: Jernej obiše ponoči svojega prijatelja Andreja, ki pokliče ves vesel hitro svojo ženo Meto, da gostu s čim postreže. Meta skoči urno s postelje in vzbudi tudi svojega sina in hčer, da bi ji pomagala čim preje pogostiti Jerneja. Hčerka Minka uboga mater, fant pa se preobrne na ležišču, spi dalje in se niti ne zmeni za materin ukaz, naj nabere na vrtu za gosta lepih jabolk. Pridna Minka pa izvrši urno svoje delo, zakuri peč in ulovi piško ter steče tudi na vrt po jabolka, ko vidi, da ne sluša brat niti očeta.

Toda glej čudo! Jabolka se ji izpremene v zlato, in začuje se glas iz neba: «Vse tu moji Minki šliše.» Spričo tega nastane v hiši veliko veselje. Deček se prebudi, si zaželi zlatih jabolk, spleza na drevo, toda veja se mu odlomi, in neposlušni sin si zlomi vrat. — Ničesar bi ne pripomnili tej dogodbi, ako bi ji pesnik ne dodal moraličnega priveska, ki nam skvari še zadnjo trohico užitka:

«Sem otroci pertecite,
Glejte fanta in deklê
Ter se bugati učite
Urnu svoje starejše!
Oh otroci! gdur nabuga
Je nasrečn, je brez Buga.» (III, 22.)

«Teh staršov kletvine nasrečne konc» (III, 23—27) nam slika žalostni pogin Kletbodove rodbine zaradi preklinjanja. Nesrečni sin piše svojemu očetu, da ga je njegova kletev že dovolj preganjala, da je nebo postalo gluho za vsako prošnjo, zato proč prošnje, upanje, nebesa, vero! Le toliko časa še želi živeti, da dokonča pismo, potem pa konec življenju! Oče ga je vklet ter mu vzel srečo in življenje. Sinovo pismo polno obupa umori mater; ko jo vidi Kletbod mrtvo, popade nož ter si ga zasadi v srce, da se zvali mrtev na tla. — Da ne manjka neslanemu pripovedovanju običajnega moraličnega namečka, to je jasno.

Celih osem strani aleksandrincev je potreboval pesnik, da je spreobrnil Pitovina (nomen est omen!), velikega ljubitelja polnih kozarcev, v vernega — abstinenta! Z veliko natančnostjo nam slika vse točke tega originalnega preobrata «Sodne dan enega pijanca» (III, 29—36) sledeče: «Pijanček Pitovin prirogovili pozno v noč domov. Na njegovo vpitje mu odpre skrbna ženica vrata in ga pelje v sobo. Pijani mož se krega, kriči in kolne. Vse mu je pretesno; čelešnik prevrača kozličke pred njim, preveč sveč mu v hiši gori, miza in stoli — vse pleše okrog njega. Toda pametna žena je že napravila načrt, kako bo odvadila moža pijančevanja. Prav prijazno mu streže in mu ponuja uspavalne pijače, dokler se ne zvrne mož za mizo in ne zaspi. Tu pokliče Marjeta hitro posle, ki odneso gospodarja v klet, kjer ga žena sleče in položi na tla. Nato zamaši skrbno vsa okna, prevleče klet s črnim suknom, postavi sredi kleti črno pregrneno mizo in zraven nje tri stole. Na mizi prižge samo malo lučko, pred mizo pa napiše: «S' prahú se ti peršl, in prah se zupet ti.» Nato obesi na strop oster meč in zraven tehtnico pravice, pod meč položi strašne bukve. — Marjeto je samo strah vseh teh priprav, ki ji pa še ne zadostujejo. Pripelje še tri najete angele in jih posadi k mizi, potem ko jih je naučila, kako naj govore. Sama se preobleče v hudiča ter si naredi rep in roge. Svojega pijanega moža vklene v težke verige in se skrije nato. — Ko se vzbudi pijani soprog, se ga polastita strah in groza, ker ne ve, kje je in kaj pomenijo vse te stvari krog njega. V tem se odpre za

njim brezno; ogenj švigne kvišku, iz brezna skoči Marjeta, preoblečeni hudič, in ga vleče pred sodnike. Z izpremenjenim glasom začne tožiti moža in naštevati njegove grehe. Bil je hujši kot živina, ker ta pozna mero in neha piti, kadar ima dovolj. Ni se zmenil za opomine svoje žene; zapravlil je zdravje, zapil življenje in umrl v požrešnosti. Angel, ki je bil na strani Marjete, pritrди njenim besedam, nakar začne brati sodnik zgodovino pregrešnega življenja Pitovinovega. Hudič stopi pred Pitovina, ki prosi zaman milosti, in ga hoče odvreči s seboj, kar se oglasi angel na sodnikovi desnici in prosi za Pitovina, češ da jamči zanj, da se bo de poboljšal. Iz usmiljenja do vdove Marjete si premisli sodnik in ukaže hudiču, naj odklene pekla vrednega moža in mu naj da piti življenje iz solčnega potoka. — Angel postavi urno pred Pitovina zlat kozarec in mu veli: «Pij pamet, pij življenje in se nauči biti človek!» Pitovin prime kupico in jo izprazni na dušek, nakar pade na tla in vsled omamljive pijače kmalu zaspi. Nato se angeli in hudič urno preoblečejo, posli pridejo, zavijejo gospodarja v mrtvaški prt in ga položijo v hiši na oder. Marjeta zažge kadilo, da napolni dim hišo, obleče se črno, nameže si s čebulo oči in se vsede žalostna poleg mrtvaškega odra. Pitovin se kmalu prebudi in začne vstajati. Marjeta hoče zbežati, pa ne more. Pitovin pa gleda debelo in se čudi, čemu beže ljudje pred njim. Skoči z odra in vpije: «Ljudje, ne bojte se, saj sem živ!» Kar zagleda na tleh čepečo strahu prepadeno ženo. Vzdigne jo, Marjeta se na videz razveseli, da je oživel njen mož, ga objame in posluša, kaj se je godilo s Pitovinom in kako je prišel do tega, da je obljubil pošteno živeti. — Tako radikalno sredstvo bi menda tudi dandanes ne ostalo brez zaželjenega uspeha...

Mnogo opevano snov o ženski radovednosti nam slika Fel. Dev v ponosrečeni pesmi «Paradiž» (III, 37—39). Nekoč se je Neža hudovala čez Evo, ker se je dala zapeljati po kači in sram bi jo bilo, ako bi ona storila kaj sličnega; trdnejša je od vsakega moža. Mož bi moral odpotovati in za slovo naroči Neži, da ne sme jezdit Sultana. Komaj se poslovita, «Neži berš serblivost pride» ter hoče jezdit hišnega čuvaja. Ker se ta ne more ubraniti neprijetne teže, začne cviliti in jo vgrizne. V tem pridirja mož domov in Neža ga grdo ozmerja, ker je skušal ubogo revico na tak način. Torej bi tudi naša Neža na Evinem mestu ne ravnala drugače.

Ako je navdušil tako malenkostni motiv izdajatelja zbirke, da ga je porabil, potem se nam pač ne zdi nič čudno, ako opeva žensko «nezvestobo» v 30 kiticah! (III, 40—48). Tilnu je mati branila se s Špelo zaročiti; to je gnalo nesrečnega mladeniča v smrt. Že si je nastavil v temnem gozdu puško na čelo; toda v odločilnem trenutku je prišla neka «baba» čarovnica, ki se je spremenila v zalega fanta, Tiln pa je postal starček s sivo brado. Gresta snubit lepo Špelo; «ženjen jest, snubač ti bôš.» Špela je stala na pragu in čakala na Tilna. Starček stopi k njej, jo lepo pozdravi in ji pove vzrok prihoda:

«S' kusam tem sma perlejtela
 K' tebi sëm od tod in' tod,
 Ter za kuseno be vzela
 Rada z' nama té na pot.»

Špela je takoj pripravljena se poročiti še tisti pust, ženin pa le pod pogojem, «če nise imela en'ga drug'ga lubega.» Špela se je sladko nasmehnila in rekla, da je nekdaj res imela znanje z nekim Tilnom, pa ga je k sreči že davno odslovila; le novodošlega ženina hoče ljubiti in mu ostati zvesta! — Kako je pač bilo njeno začudenje, ko je videla namesto zalega fanta naenkrat staro «babo» pred seboj in iz starčka se preleviti Tilna! Seveda kazni ni mogla izostati in Tiln je prosil čarovnico, da naj Špela živi še osemdeset let brez moža. Toda to še ne zadostuje varanemu mladeniču, zahteva še mnogo hujšo kazni:

«St'rite, de bode nosila	St'rite, de bo kermežlava,
Spred en rónč, en rónč od zad,	Na pol slepa, škilasta,
Inu de se bo skrivila	De bo keď lisjak erjava,
Vsa k' en serp na eno plat.	Garjova in pegasta . . .» (III, 47).

Čarovnica je trikrat poskočila, in Špela je bila taka, kakor si jo je želel Tiln. Osemdeset let je hodila po vaseh okrog in svarila dekleta.

«Al oh, škoda, de minile
 Njene lejta vse že so;
 Škoda, de so pozabile
 Vse dekleta že na njo.»

Znano narodno pripovedko o zbirališču čarovnic na Kleku je porabil Vodnik za šaljivo pesnitev «Klek» (III, 51—54), ki se odlikuje po veselem tonu in živahnem pripovedovanju med vsem pripovednim pesništvom našega almanaha.

4.) «Pisanice» so začele gojiti tudi slovensko basen, ki je bila baš pred nekaj desetletji pri Nemcih v najlepšem cvetju. Kakor za pripovedno pesništvo, tako je značilna poteza tudi za basni — gostobesednost. «Pav inu slavic» (III, 55 in 56) tvori prehod od moraličnih pripovedi k basnim, katere je izdajatelj prihranil za četrti zvezek, kakor je večino pripovednega pesništva združil v tretjem snopiču. Vsebina je po večini prav malenkostna. «Medved per čebelah» (ali «Na sladnost. Satyra» IV, 13 in 14) je našla milost pri izdajatelju «Krajske Čbelice», ki jo je ponatisnil «iz stariga rokopisa» v četrtem snopiču. J. Kosmač je pripisal v svojem izvodu «Čbelice» patra Marka kot avtorja, sodeč pač po pravopisu in jeziku. Vsebina te basni po daljšem zapisku je sledeča: «Vonj prijetne strdi se je razlil po gozdu in omamil medveda, da se je podal na pot in prosil čebele, naj ga puste kratek čas pri sebi. Počene na tla in si podpira s prednjima nogama glavo, težko od samega premišljevanja, kako bi prišel do medu. Začne se plaziti po vseh

štirih bliže panjem. Toda, komaj je začel lizati okrog žrela, ga že piči čebela v jezik, da začne rjuti od bolečin. Komaj pa ozdravi, se napravi iznova k čebelam, ki ga pa oslepe to pot. Ljudje, ki drve za nasladami, se naj uče na njegovi nesreči, da ne oslepe sami.»

Kar je povedal Vodnik v dveh kiticah svoje basni «Petelinčka», za to je potreboval naš pesnik «kurjega boja» (IV, 19—21), namenjenega «na kranjske fante», 84 vrst!

V 16. stoletju je bila «podagra» jako priljubljena snov v pesništvu, navadno v obliki dvogovora. Tako čitamo razen drugih tudi pri Hans Sachsu «Spinne und Zipperlein. Ein kürz gesprech». Slovensko ljudstvo pozna za protin razna imena, kakor pútika, podgròm, kosteníca, pokóstnica, pódagra, kar spričuje, da mu je bolezen dobro znana. O izdajatelju «Pisanic» pripoveduje Pohlín, da ga je na stare dni mučila podagra, torej se ni čuditi, da mu je ta snov bila jako blizu. Obdelal jo je po nemškem vzoru v obliki dvogovora med «putigramom» («putigromom») in polžem. — Putigram blagruje polža, češ da pride vsaj na mize, kamor ne more on nikoli. Bohinjec prekoplje in preišče za njim vse hribe in peči, in kadar ga prinese v Ljubljano, hiti vse vkup. Celo njegova hišica je tako srečna, da se zapre za šalo vanjo tuintam kaka boginja, k njemu pa noče nobena. Putigram si želi spomladi, ki ju bode rešila ječ. Zopet bodeta lazila po vrteh in se izprehajala po senožetih. — Polž pa odgovarja, da mu je ljubša zima ko leto, ker pade poleti njegova cena popolnoma; še na vrtilih se ne sme pokazati, ako hoče ostati živ. Sviri putigrama, naj si nikar ne želi biti njemu enak, ker bi moral imeti potem tudi roge, kateri bi le kazili lepo njegovo glavo. Najbolje je, da ostane vsak pri tem, kar je.

Basen o «Levu in podgani» (IV, 25 in 26) je znamenita le zaradi tega, ker je vplel pesnik v daljši redakciji narodno pesem o živalski svatbi. — Lirski fragment z basniškim ozadjem lahko imenujemo trikitično pesem «Na svojega nekedanega dobrutneka sončna roža» (IV, 15), ali še z bolj poetičnim naslovom v drugem rokopisu: «Clytia k Belinu al soncu». Solnčna roža hrepeni po solnčnih žarkih, katerih že dalj časa ni videla. S čim je vendar razžalila svojega dorotnika, da ji zakriva svoj obraz, morda s kako pesmijo? Naj ji pove in jo «odžali.»

5.) Naši pesniki-začetniki pa se niso učili le pesniškega jezika v tujini in od tam presajali na domača tla tuje motive, tuje čuvstvovanje in mišljenje, bavili so se tudi mnogo z doslovnimi prevodi v prvi vrsti seveda nabožnega pesništva, a tudi posvetnega niso zanemarjali. Nas zanima tukaj le zadnje. V Japljevi rokopisni ostalini čitamo dokaj dovršene prevode iz Gellerta, Kleista, Zachariäe, Mos. Mendelssohna, Hagedorna. «Oda na god ene mlade gospodične» je menda njegovo izvirno delo; obsega devet kitic po štiri vrstice; toda o kaki «odi» ni najti sledu v celem «umotvoru». «Otročja postela na kmetih» in «Koku se na Krajnskem prosu mane» (14 kitic), sta gotovo

zapiska narodnih pesmi, ker take banalnosti bi vendar ne mogli pripisati izdajatelju sv. pisma, ker presegajo celo Knobeljeve trivijalnosti. — Iz klasične rimske literature je poskušal prevajati o Marko, ki je podal par vzorcev v svoji gramatiki. Previde iz Marcijala smo omenili že zgoraj. Najobširnejša prevedena pesnitev je iz Denisovih bardskih spevov «Der Zwist der Fürsten», priobčena v «Pisanicah» (II, 44—52). Snov je vzeta iz kratkega nasledstvenega boja bavarskega leta 1778., ki se je končal za cesarja Jožefa neugodno. Denis ga opeva kot branitelja starih pravic, kot neustrašenega bojevnika proti Frideriku II., akoravno je znano, da njegova vloga ni bila posebno sijajna. — Prevodni del je izdajatelj «Pisanic» združil; naš sledi namreč Edlingovemu prevodu Devove prigodnice: «Lubezn Jožefa II.», kateri je opremljen z že znanim slavospевom «na gn. g. prestavlavca». Nemškega naslova: «Der Zwist der Fürsten, besungen von Sined den Barden 1778» prevajalec ni poslovenil. Ta Denisova pesnitev obsegajoča tri pesmi je bila tudi drugod z navdušenjem sprejeta. Giuseppe de Coletti, tragli «Arcadi loribarte Tebanico», jo je prevel in «versi sciolti italiani» (Gorizia per Tommasini 1779). Naj sledi par primerov, da vidimo spretnost prevajalčevo. Uvod prve pesmi:

«Blick' zur Halle, Knabe! Sineds Brust
 Beginnet schwer zu atmen. Daß vielleicht
 Ein Wetter sich an fernen Bergen hebt.
 Ein Wetter, Liedermund! Wo zeucht es her?
 Herunter von den Bojen. Ich erstand
 Und trat ins Freie. Siehe mit dem Wähn,
 Der Donau zogs herunter wie die Nacht
 Gebirgig, keileschwanger . . . »

«Von fant! von se ozri! Poglej iz zelenie!
 Glej Sinedov' serce tesnu kok diha, bie
 Kok silnu! Vrème strah od deleč k' nam vali .
 Sem z' Bojarskeh strani. Kèd gorra že kupi
 Nakvišku černa noč, sèm Dunava njo vleče
 K' nam doli . . . »

V drugi pesmi se slave junaki, ki so se udeležili boja in tam poje pesnik o Hrvatih:

«Euch grüßet das Lied, Männer der Ehre!
 Heldenbewohner Kroatiens!
 Gleich fertig den nervigen Arm
 Zum Pfluge, zum Schwerte zu strecken!

Zwar ist er euch fremd der deutsche Gesang;
 Doch habt ihr auch Barden und liebet das Lied.
 Ich hab' euch behorcht. Es quoll euch herauf
 Tieflangsam und fürchterlichernst.

Fäuste des Todes! Ihr ließt in friedlichen Hütten
Braut, Kinder und Eltern. Die weineten nicht.
Sie wußten, ihr ziehet für ihren
Und eueren Josef zu bluten, zu siegen» . . .

«Vas urné, vas zveste Hrovatske vojšáke,
Poštene, korajžne, navtrudne junáke
Pozdravljajo citre, katerih roke
K' oranju, k' strelanju so zmiraj volne.

Vam petje teh Nemcov scer znanu še ni,
Al viteške pesme tud' lubete vi.
Od krajla Mathjaža sèm šlišal na glas
Veselu prèpevat jest mersikrat vas.

Moški junaki! vi niste po sili
Ženke, otroke, očete pustili
Preliti z' lubezne za Jožefa kri;
Pertékli z' vesélam ste sèmkaj sami» . . .

Slovenski prevajatelj je rešil svojo nalogo prav častno. Ne le v besedilu, tudi v metriki se kreta prosto. Marsikaj je izpustil, ničesar bistvenega dodal, seveda ga je tuintam zapeljalo nesporazumljenje na kriva pota, vendar so taki slučajji na vseh osmih straneh razmeroma redki. Pesniška forma pa nam kaže, koliko so se naučili v tem oziru naši pri Denisu in njegovih pristaših.

6.) Slednjič zaslužijo «Pisanice» našo pozornost, ker so prinesle prvi tiskani dramatski poskus z naslovom «Opereta» (II, 13—29). Obe prireditelji pred opereto nam kažeta pot, kamor se je hodil učiti naš libretist. Italija je domovina melodram, kantat, operet, od koder so romale v lahkotnih napevih tudi čez nemške odre. Naša opereta je skoraj gotovo izvirno delo, a za vzor je služil Pietro Metastasio (1698—1782), ki je napisal 27 melodram mitološke, zgodovinske in romantiške vsebine. Akoravno je živel 52 let na dunajskem dvoru, vendar je močno vplival na dramatike v domovini. A tudi Ljubljancanom Metastasio ni bila neznana osebnost. L. 1740. so predstavljali v Ljubljani njegovo «Rösmiro, drama per musica»; Japelj je priredil za občinstvo Metastasiove spevoigro «Artakserkses», ki pa je ostala v rokopisu. Na našo opereto spominjata po svoji zunanji obliki Metastasiove «Egeria» in «Il trionfo d'amore.» — Naša opereta nima naslova; po glavnem junaku jo imenujemo «Belin»¹. Spisal jo je najbrž Dev, uglasbil pa Jakob Zupan, učitelj blizu Kamnika, ki je bil muzikalno zelo naobražen. Pred igro je kratek «zapopadk», ki nas seznani z vsebino operete: Bellin (sonce) ena senca brutalnih Oblastnikov bode za svoje lubeznivoste inu krotkoste volo od Rhodarjov za Boga goriuzet; za leto čast se Burja (vetr) teh nausmileneh

¹ Pravopisno in slovniško popravljen ponatis «Belina» je izdalo l. 1869. Dramatično društvo v Ljubljani. (Slovenska Talija 6. zvezek.)

Gospodarjov senca, zabstojn muja. On bo zavržen ter iz špotam za svoje hudobnoste volo iz Rhodarskeh ottočec stiran.» Ta mitološka vsebina obsega tri nastope: 1.) «Nymfe, teh Bogov gospodične», 2.) Burja in nimfe, 3.) Belin, nimfe, Burja.

Vsebina operete je sledeča: «Te prepevne preže¹ I. nastopje» nam kaže «Rhodarske ottočece iz morjam obdane», na sredi lepi solnčni steber Belinu, njihovemu bogu na čast. V barki se otoku bližajo tri nimfe: Sejvina (Ceres), Rožnecvitarca (Flora) in Sadjanka (Pomona) ter s petjem častijo Belina, ki je obdaril otok z goricami in senčnimi gozdovi. Ko so izstopile, pravi prva v recitativu svoji sestri, da hitro prineso darove solnčnemu bogu. Flora podari bele lilije («limbarje»), znamenje deviške čistosti, škardatno-rdeče vrtnice ljubezni, vijolice in blede «berkončece» v dokaz podložnosti in udanosti. Pridruži še se jima tretja, in druga za drugo pokladajo svoje darove na oltar in se končno zjedinijo v slavospetu na Belina. Prihodnjo arijo pojo spet vse tri in žele, da Belin sam pošlje zlat ogenj z nebes in sprejme daritev ter sežge dar («aldov»), kar se tudi zgodi. Darovi počasi pogorijo, nimfe pa med tem izražajo svojo srečo, ker jih je Belin uslišal. V tretji kitici si želijo ljubezni Belina, tudi same ga hočejo vedno goreče ljubiti. Srca se njim vnemejo in jih goreče pokladajo na oltar. V sledečem recitativu opozarja prva, da prihaja huda ura; druga ji nasprotuje, češ da pride le dobrodejni dež za njen vrt. Zdajci se zablisne in nato zagrmí. Pridivja veter in vse tri se hitro v čolnu rešijo pred Burjo, ki prihaja brzih korakov.

Drugi nastop. Ko vidi Burja, da beže nimfe pred njim, jih obsuje z najgršimi imeni in se roti, da mu še danes morajo oltar postaviti in mu darovati, če ne, se bo srdito maščeval. Potem zapoje arijo: «Ha! Burja je mož,» ki ne zna podložnih ljubiti, ve le groziti, hrast se mu klanja, smreka se pripogiblje, tako vladati zna le on. Nimfe se vrnejo, Burja pa meneč, da mu vsled strahu postavi oltar, se odstrani. Toda Nimfe imajo le še hujše besede zanj. Burja se srdit vrne:

«Tumpe! Tape! Macafure!
Šeme, buče brez mužgan!
Fefle! Cujne! Cape! Gure!
Je vam Burja toku znan?
Lajne! Zajne!»

Nato pojo vsi skupaj. Burja jih hoče prisiliti, da ga molijo, one pa ga zagotavljajo, da tega ne store nikdar. Burja pokliče oblake, strelo, grom, da uniči njive, vrte, vinograde; toda nimfe se ne upognejo takemu trinogu. Nazadnje kličejo Belina na pomoč.

Tretji nastop. Belin pride v solnčnem vozu: «Po hudem vremenu pride sonce ermenu.» Takoj zapodi Burjo, da razveseli svoje udane ter mu prepove

¹ Preža, -e pri Pohlínu: Ein Schauspiel, comoedia.

še se kdaj prikazati na otoku in mu odkaže bivališče med skalovjem. Nimfe menijo, da bo imel vsaj tam v samoti svoj oltar, pa Belin mu še to prepove. Burja odide ves jezen in potrta, kar mu nimfe iz srca privoščijo. Nato pokažejo Belinu škodo, ki jo je napravil Burja. Belin jih v recitativu hrabri. Padati začne zlati dež, ki oživi polje, vinograde in vrte. V novi ariji jih tolaži Belin, da naj nikdar ne izgubijo poguma in upanja, naj si bo tudi temno nebo, saj Belin skrbi za nje. Nimfe se mu zahvalijo, na koncu pa pojejo še vsi skupaj arijo in si obljubijo to vez med seboj vedno bolj krepiti!

II. Pesniški jezik „Pisanic“.

Mnogoštevilni med vsebino navedeni primeri nam kažejo dovolj jasno pesniški jezik «Pisanic», in kako vestno so se ravnali tedanji pesniki po zahtevi o. Pohlina, ki pravi v svoji kranjski gramatiki (1768, str. 184) sledeče: «In den Versen soll man sich von den Idiotismen (lestnorednost) hüten und sich der Synonimen (enakorednost), Antithesen (prutistavnost), Enallagen (dergačnost), Ironien (posmehuvačnost), Hyperbolen (zvišateljnost), Miosen (zmajšnjateljnost), Prothesen (perdaljenost), Diäresen (rezdejlnost), Metathesen (prestavlenost), Hinwegnehmungen (odložnost), Apokopen (odseknost), Synekdochen (skupjemanost), Anastrophen (prebračnost) u. d. beffleißē. Der Gebrauch und die Natur machen einen zum Versmacher zum geschicktesten, was sonst Mühe und Kopfbrechen nicht zuwegen bringen.» Teh zahtev pa niso našli nikjer lepše izpolnenih ko v bardskih pesmih Denisa (njegov vzor Klopstock je bil našim pesnikom predaleč); vsaj v prigodnicah se kaže ta odvisnost prav jasno. Tu imamo popolnoma učenjaški značaj, brez vsega narodnega življenja, alegorično simboliški uvodi, burni nagovori, poosebitev in opisi narave, tesna zveza pesnika z muzo, patos na neprimernem mestu s komičnim učinkom, utrudljivo dolge perijode, ponavljanje besed, kopičenje vprašanj, medmetov itd.: vse to se nahaja v «Pisanicah» nešteto krat. — Gottsched trdi v svoji poetiki, da pesnik lahko v pesmi posnema n. pr. ptičje petje, in naši ljubijo posebno onomatopoetične efekte. Pesnik oponaša glas poštno trobente, glas senic, kako se ustavljajo konji, posnema kovače itd. — Dovolj je staroklasičnih reminiscenc; vendar skušajo imena poganskih božanstev nadomestiti z novimi slovenskimi, in tako najdemo Hromaka, Modrice, Belina, Burjo, Sejvino, Rožnecvitarco, Sadjanko itd. Večina teh imen je nastalo v Pohlinoi glavi; škof Hren še sicer pozna pristna slovenska božanska bitja, toda koncem 18. veka so bila že pozabljena. Čudne spake priporoča Pohlina za pesništvo namesto starih bogov v svoji slovnici (1. izd. str. 184 in 185; 2. izd. 226 in 227).

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00155 0

00000099770

